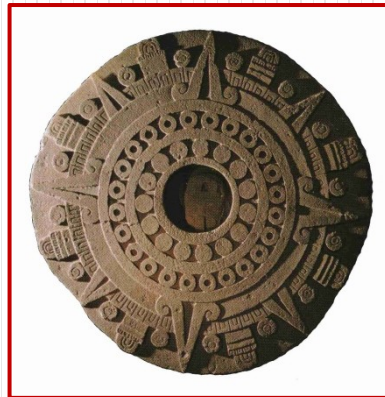

Cortés a Moctezuma: Křesťanský impakt na americký kontinent

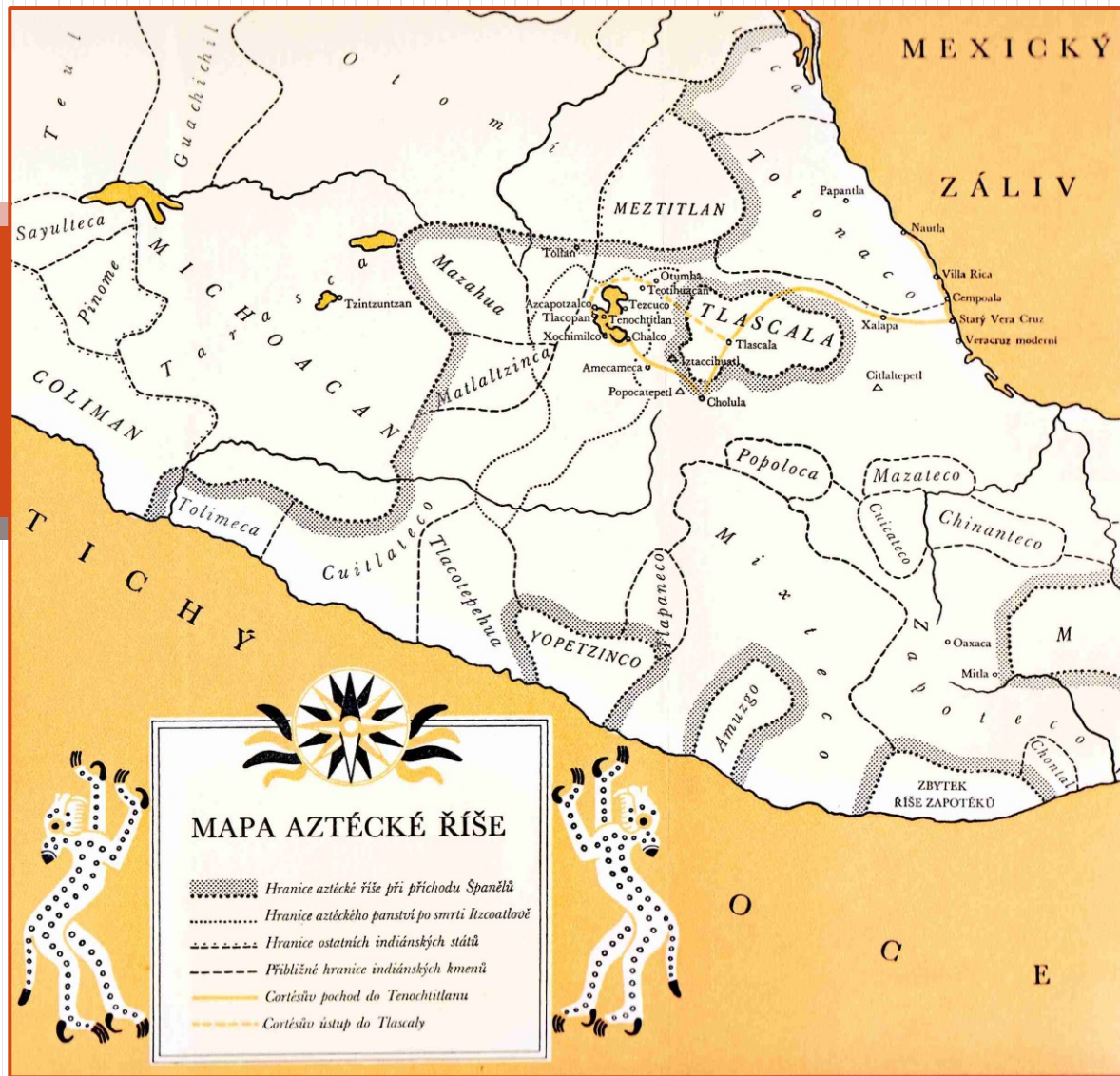
Dalibor Papoušek

Masarykova univerzita, Ústav religionistiky

Osnova

- Průběh conquisty Mexika
- Medailony protagonistů conquisty
- Rozdíly v komunikaci a pojetí války
- Hernán Cortés jako Quetzalcóatl

Cortésovo tažení do Mexika

Zdroj: Prescott 1956, map. příl.

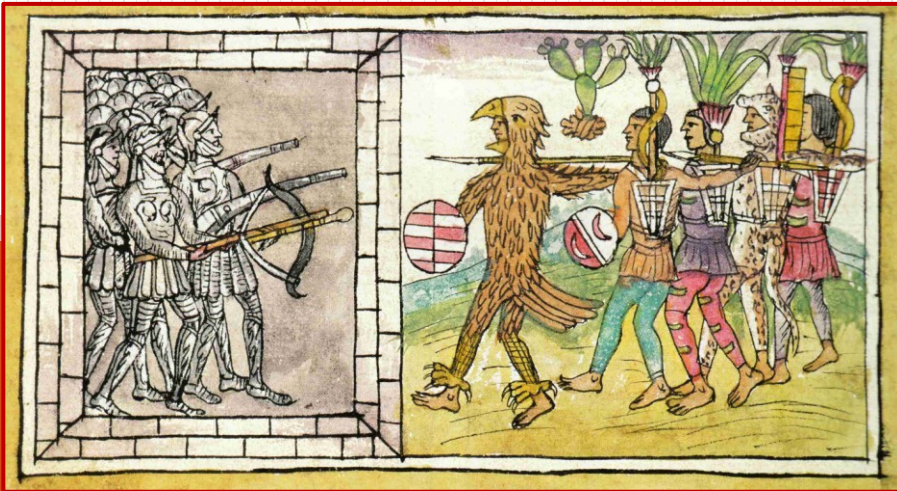
- ❖ **21. 4. 1519** dorazil **Cortés** k mexickým břehům (Veracruz) z pověření guvernéra Kuby, Diega Velásqueze.
- ❖ Guvernér se pokusil Cortése odvolat, ten odmítl a prohlásil, že postupuje z pověření samotného krále.
- ❖ Cortés zahájil postup do vnitrozemí, s pomocí domorodé tlumočnice **Malinche**.
- ❖ Nejtěžší boje svedl s Tlaxcaltéky („květinová válka“ s Aztéky), kteří byli nakonec poraženi a stali se Cortésovými spojenci.
- ❖ **8. 11. 1519** dorazil do Tenochtitlánu, kde byl vlídně přijat **Moctezumou**, jehož se posléze rozhodl zajmout.

Zdroj: Domenici 2007, s. 199.

Setkání Cortése s Moctezumovými vyslanci

Malba na měděném podkladu (18.-19. stol.) podle rytiny A. Solíse z roku 1684 (Museo de América, Madrid).

Zdroj: Sheppardová 1993, s. 123.

Španělé v aztéckém obklíčení

Kodex Durán
(Biblioteca
Nacional, Madrid).

Bojovník Orlího řádu

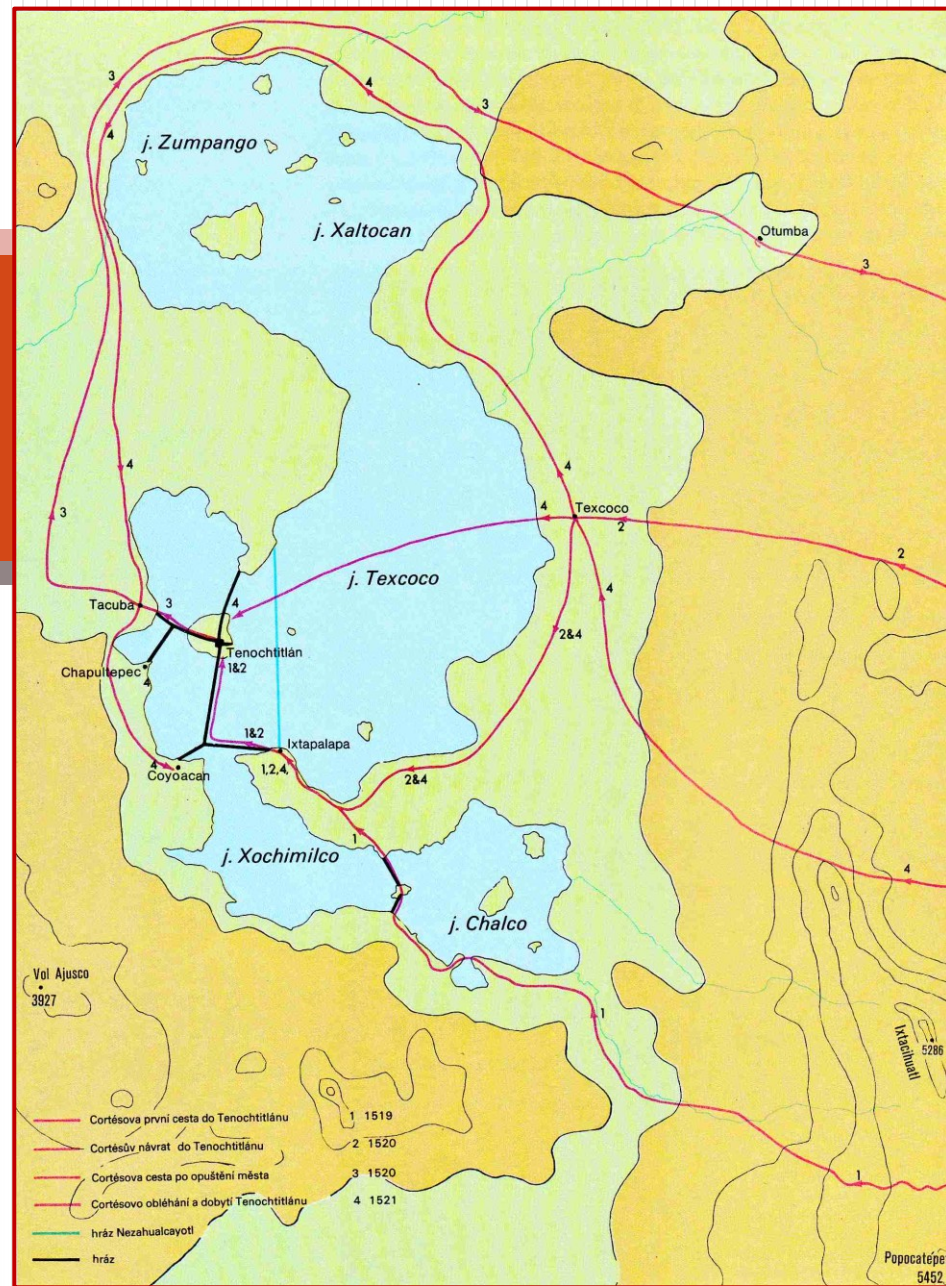
Keramická plastika
(Museo del Templo
Mayor, Ciudad de
México).

- ❖ V Tenochtitlánu se Cortés dozvěděl, že guvernér Kuby vyslal další španělskou výpravu pod vedením **Pánfila de Narváez**.
- ❖ Ve městě ponechal část svého vojska pod vedením **Pedra de Alvarado** a vypravil se proti Narváezovi, kterého zajal a získal jeho vojsko na svou stranu.
- ❖ V Cortésově nepřítomnosti Alvarado zmasakroval Aztéky během náboženské slavnosti a situace se dramaticky zhoršila.
- ❖ Cortés se vrátil do Tenochtitlánu, Moctezuma v zajetí umírá a Španělé pod aztéckým útokem **30. 7. 1520** opouští za noci město (*Noche Triste*), polovina španělského vojska byla pobita.

- ❖ Cortés se stáhl do Tlaxcaly, kde začal budovat rychlé brigantiny, aby mohl účinně obléhat Tenochtitlán z vody.
- ❖ Po několikaměsíčním obléhání Tenochtitlánu byl aztécký odpor **13. 8. 1521** zlomen.
- ❖ Aztécký vůdce **Cuauhtemoc** padl do zajetí.

Aztécká metropole Tenochtitlán

Město bylo obklopeno soustavou slaných a sladkých jezer. Červené linie vyznačují pohyby španělského vojska během conquisty (1519-1521).

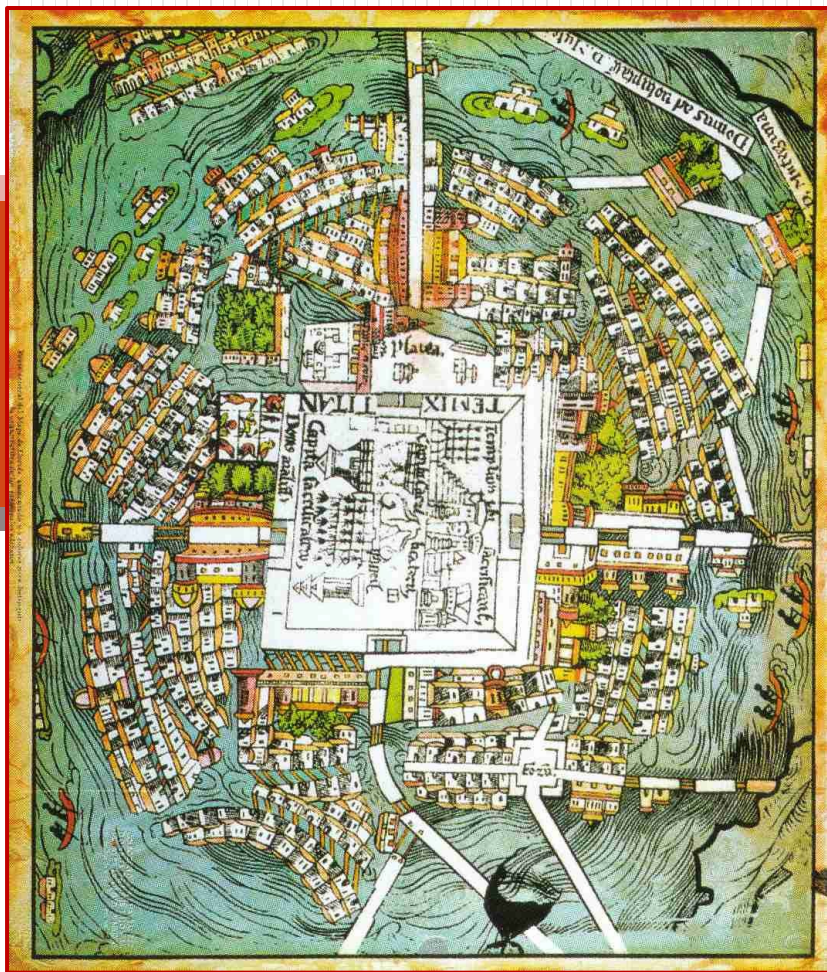
Hernán Cortés (1485-1547)

- ❖ Pocházel z Medellínu v Estremaduře.
- ❖ 1494-1499 studoval práva na univerzitě v Salamance, studia nedokončil.
- ❖ 1504 odplul na Española (Santo Domingo).
- ❖ 1511 se účastnil dobývání Kuby, poté působil jako písař a soudce v Santiagu de Cuba.
- ❖ 1519-1521 dobyl říši Aztéků.
- ❖ Do 1524 byl guvernérem Nového Španělska.
- ❖ Po pobytu ve Španělsku (1528-1530) již nebyl v úřadu guvernéra potvrzen.
- ❖ 1536 objevil Dolní Kalifornii.
- ❖ Sepsal pět dopisů o dobývání Ameriky adresovaných Karlu V.

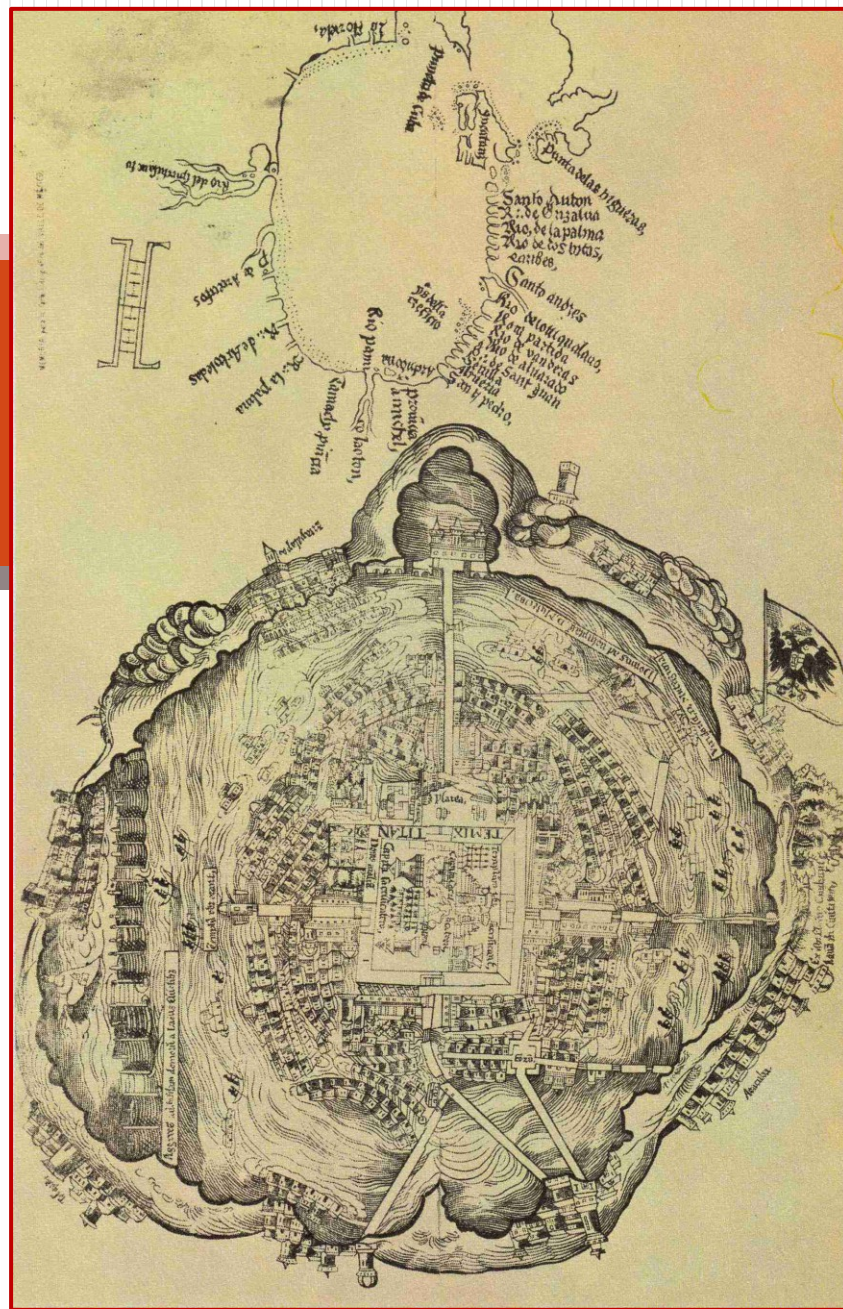
Hernán Cortés jako mladý muž
Portrét od neznámého malíře,
první polovina 16. stol. (Museo de
América, Madrid).

Zdroj: Domenici 2007, s. 194.

Mapa Tenochtitlánu

Byla zhotovena pod Cortésovým dozorem a přiložena k jeho dopisu Karlu V. (Museo de la Ciudad de México, Ciudad de México).

Zdroj: Hordern 1987, s. 67.

Moctezuma (Motecuhzoma Xocoyotzin = Mladší, Druhý) (1467-1503-1520)

- ❖ Narodil se v roce **Quetzalcóatla - *Ce Acatl*** („Jedna Třtina“), tj. 1467
- ❖ Po matce toltéckého původu, proto příklon ke Quetzalcóatlovi, v duchu dobové intelektuální módy oživuje toltécké tradice (malý chrámek v Tule).
- ❖ Absolvoval školu vyšší vrstvy (*calmécac*), vynikající řečník (*tlatoani*), teolog (*tlamatini*).
- ❖ Ve stejném roce jeho narození *Ce Acatl* (1519) se Cortés vylodil a Moctezuma ho ztotožnil s Quetzalcóatlem.

Zdroj: Domenici 2007, s. 201.

Moctezuma rozpráví se svými vyslanci, kteří byli uvítat Španěly

Kodex Durán (Biblioteca Nacional, Madrid).

Instalace Moctezumy do funkce *tlatoniho* (1503)

Jeden z vládců trojspolku Moctezumovi předává obřadní čelenku. *Kodex Durán* (Biblioteca Nacional, Madrid).

Shození Moctezumy ze zdi královského paláce (1520)

Moctezuma zemřel za nejasných okolností ve španělském zajetí. Scéna zachycuje shození jeho mrtvoly do vodního kanálu. *Florentský kodex* (Biblioteca Medicea Laurenziana, Florencie).

Malinche (ca 1496/1501 – ca 1529/1551)

- ❖ Nazývána též **Malinalli**, **Malintzin**, **Doña Marina**.
- ❖ Pocházela z oblasti Mexického zálivu; nahuaského původu, z aristokratických kruhů.
- ❖ V mládí byla prodána jako otrokyně chontalským Mayům, kteří ji posléze (1519) darovali Španělům.
- ❖ Stala se **Cortésovou tlumočnicí** a milenkou.
- ❖ Až po pádu Aztécké říše porodila Cortésovi syna **Martína Cortése** (1522).

Setkání Cortése s Malinche

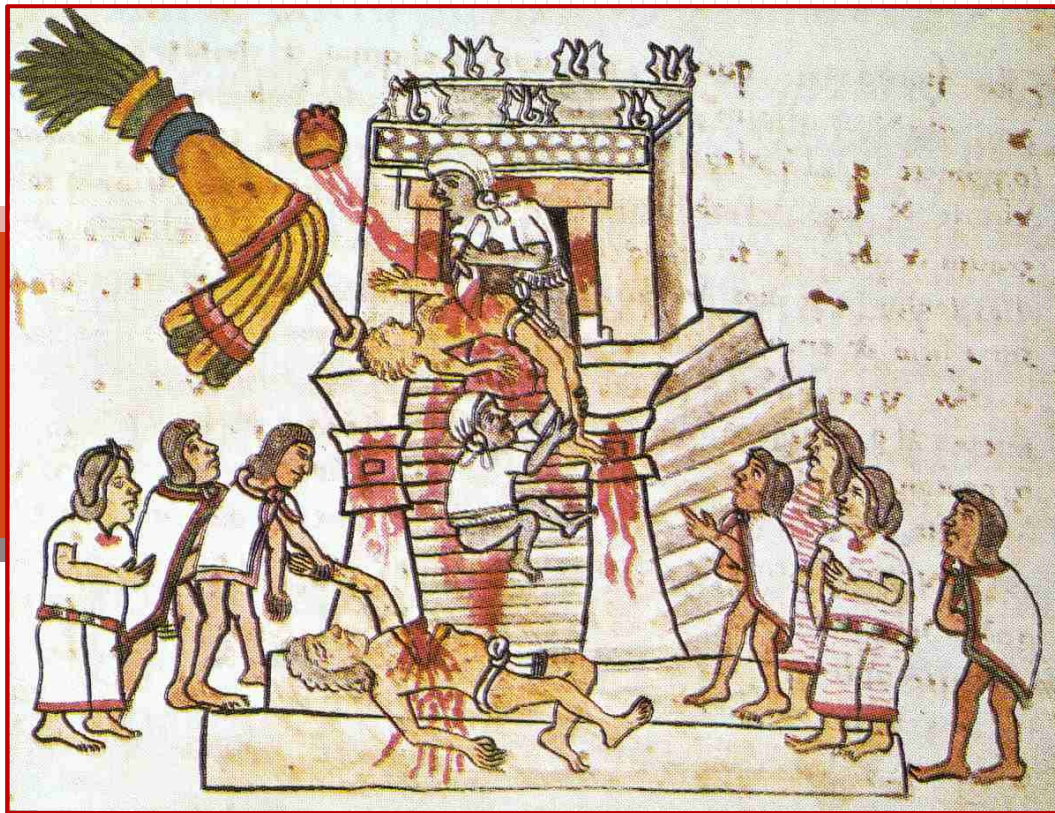
Kresba zachycuje klíčový moment conquisty, neboť její role tlumočnice byla pro průběh Cortésova tažení zásadní. *Kodex Durán* (Biblioteca Nacional, Madrid).

Malinche mezi Moctezumou a Cortésem
Lienzo de Tlaxcala

Moctezuma	Cortés
komunikace lidí se světem	komunikace lidí s lidmi
cyklické pojetí času	lineární pojetí času
sbírané informace naplňují tradici	sbírané informace mění svět
orální tradice (<i>huehuetlatolli</i>)	znalost písma
řád a rituál	improvizace a iniciativa
věštění	strategie
pravdomluvnost a etiketa	manipulace a předstírání
rétor (<i>tlatoani</i>) a mudrc (<i>tlamatini</i>)	Machiavelli v praxi

Pojetí komunikace u Moctezumy a Cortése (Todorov 1996)

Lidské oběti v chrámu na vrcholu pyramidy

Oběť byla položena zády na obětní kámen. Kněz rozřízl napjaté tělo oběti pod posledním žebrem, vnořil ruku do útrob a rychlým pohybem vytrhl její srdce, které nabídl božstvu.

Codex Maglibechiano (Biblioteca Nazionale Centrale, Florencie).

Bůh Tonatiuh („Slunce“)

Má orlí pérovou pokrývku hlavy a solární disk na štítě i náhrdelníku.

Codex Borgia (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vatikán).

Tzv. Sluneční kámen (průměr 3,51 m; váha 24,5 tuny) nechal zhotovit pro Velký chrám (*Templo Mayor*) v Tenochtitlánu šestý tlatoani Axayacatl v roce 1479.

Poté, co arcibiskup Alonso de Montúfar nechal kámen záhy po conquistě z piety k lidským obětem „pohřbít“, byl znovuobjeven až v roce 1790 a v roce 1885 přemístěn do Museo Nacional de Antropología e Historia.

Sluneční kámen (*Piedra del Sol*), 1479
(Museo Nacional de Antropología, Ciudad de México)

Ve dvou ústředních kruzích je znázorněn bůh slunce Tonatiuh s jazykem v podobě pazourkového obětního nože (*tecpatl*) a dvěma pařáty po stranách.

Třetí kruh nese znamení dvaceti dnů měsíční periody posvátného kalendářového sledu (*tonalpohualli*). Je obklopen dalším kruhem s přečnávajícími slunečními paprsky.

Vnější kruh tvoří dva ohniví hadi (*xiuhcōatl*), z jejichž chřtánů (dole) vystupují Quetzalcōatl jako denní Slunce (Tonatiuh, vpravo) a Tezcatlipoca jako noční slunce (Xiuhtecuhtli, vlevo).

Sluneční kámen (*Piedra del Sol*), 1479
(Museo Nacional de Antropología, Ciudad de México)

Když Moctezuma vyslechl mladého vyslance [svého synovce], řekl mu: „Buď vítán a já ti děkuji za to, co jsi pro mne vykonal. Byl bych pochopitelně mnohem raději, kdybys mi mohl říci, stejně jako poprvé, o jejich odjezdu, ale takový už je můj osud – pán všech věcí [Ometeotl / Quetzalcóatl] se obrátil proti mně, je to jeho vůle a je jasná, nemohu se jí vyhýbat.“

Pak mluvil dál a jeho hlas se chvěl slzami: „Proto se na tebe obracím s prosbou. Jakmile bohové [Španělé] přijdou a zabijí mne – a já vím, že mne zahubí – ujmi se mých šesti dcer. [...] Chci tě ještě varovat, chci ti říci ještě jednu věc: Je zcela nepochybné, že všichni budeme zabiti a zničeni těmito bohy a že ti, co přežijí, budou jejich otroky a poddanými. Budou vládnout našemu království a já jsem poslední král tohoto národa v této zemi.“

Diego de Durán, *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de la Tierra Firme*
(Dějiny Indií Nového Španělska a ostrovů Pevné země); 1581.

(Kašpar 1990, s. 56)

**Moctezumova rozmluva s vlastním synovcem, který byl vyslán ke Cortésovi
těsně před jeho vstupem do Tenochtitlánu**

Když Motecuhzoma skončil s předáváním náhrdelníků, Cortés se zeptal: „Jsi to ty? Opravdu jsi to ty, Motecuhzoma?“ Motecuhzoma mu na to odpověděl: „Ano, jsem to já.“

A ihned vstal, aby ho přivítal, přiblížil se k němu, uklonil se a s lehkou úklonou ho oslovil: „Pane náš [Ce Acatl Topiltzin / Quetzalcóatl], jsi unavený, znavený jsi přišel do země. Přijel jsi do města Mexika. Přišel jsi zasednout na trůn. Jen krátce ti ho opatrovali, hlídali ti, co zde byli tvými zástupci: králové Izcoatzin, Motecuhomatzin Starý, Axayácatl, Tízoc, Ahuítzol. Ach, jen krátce čekali na tebe, vládli Mexiku. Svými bedry, pod svým pláštěm chránili poddaný lid.

Uvidí to, dozvedí se o tom, co zanechali svým pozůstalým? O, kéž by aspoň jeden z nich mohl vidět to, co já teď vidím! To, co já teď vidím: já, poslední z našich pozůstalých vládců. Ne, není to sen, nejsem ospalý: nevidím to ve snu, nesním. Už jsem tě viděl, mé oči viděly tvou tvář! Pět, deset dní jsem prožil v úzkosti, ponořen v Oblasti záhad. A ty jsi přišel mezi oblaky a mlhou. To je to, co nám řekli králové, kteří město spravovali, vládli tvému městu: Že když sem přijedeš, měl by ses usadit na svém stolci, na svém trůnu.

Nuže, teď se to stalo: přišel jsi, jsi hodně unavený, nebyla to snadná cesta. Přišel jsi do země: pojď a odpočiň si; ujmi se svých královských domů. Ať si odpočine tvé tělo. Vstupte, pánové, do své země!“

Sahagúnovi informátoři, *Florentský kodex*, kniha XII, kap. 16; ca 1555.

(Léon-Portilla 2013, s. 95-96; srov. Slavík 1969, s. 169-170)

Moctezumova řeč ke Cortésovi při jejich prvním setkání v Tenochtitlánu

„Již mnoho dnů je nám známo ze zápisu našich předků [*huehuetlatolli*], že já [Moctezuma] a všichni, kdo obýváme tuto zemi, odtud nepocházíme, nýbrž že jsme cizinci, kteří sem přišli z velmi vzdálených končin [*Aztlánu*]. Víme také, že sem naše pokolení přivedl Pán [*Huitzilopochtli / Quetzalcóatl*], jemuž jsme byli všichni poddáni a který se vrátil do svého světa. A když [*Ce Acatl Topiltzin / Quetzalcóatl*] přišel po dlouhé době zpět, uplynulo tolik času, že všichni, kteří zde byli zůstali, se oženili s ženami z této země a měli spolu mnoho potomků a vystavěli si obydlí, kde přebývali. A když je chtěl s sebou odvést, nechtěli jít ani jej nechtěli přijmout za svého Pána. A tak odešel. A my jsme vždy věřili, že jeho potomci se vrátí a podrobí si tuto zemi a nás přijmou za své poddané. A soudě podle toho, odkud dle svých slov přicházíš, tedy z míst, kde slunce vychází, a podle věcí, jež vyprávíš o tom velikém pánovi či králi, co vás sem vyslal, věříme a máme za jisté, že je to náš pradávný Pán [*Ometeotl / Quetzalcóatl*], zvláště když pravíš, že o nás má povědomí již dlouhou dobu. Proto si buď jist, že tě budeme poslušni a budeme tě uznávat za našeho vládce namísto Velkého Pána, o němž hovoříš, a že v našich slovech není falše ni zrady.“

[...]

Já [Cortés] jsem jej v odpověď na jeho slova ujistil o všem, co jsem pokládal za vhodné, zvláště pokud jde o utvrzení víry, že Vaše Veličenstvo je Pánem, jehož očekávají.

*Druhý dopis Hernána Cortése císaři Karlu V.; 30. 10. 1520.
(Cortés 2000, s. 52-54, srov. Todorov 1996, s. 142-143)*

Moctezumova promluva při přijetí Cortése ve vlastním paláci v Tenochtitlánu

Zdroj: Gonzáles 1993, s. 197.

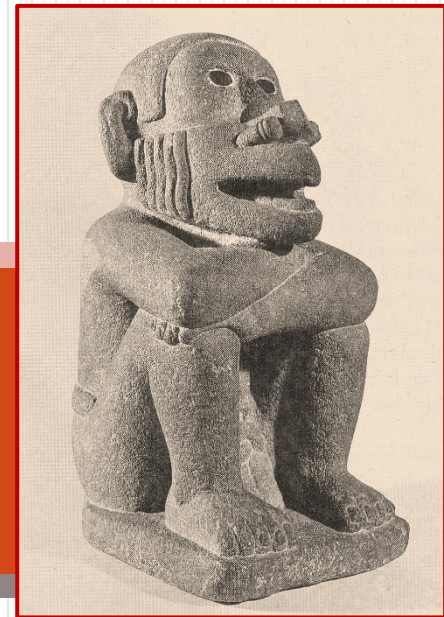

Éhecatl

Zdroj: Gonzáles 1993, s. 118; Miller – Taube 1993, s. 85.

Mictlantecuhtli / Quetzalcóatl

Éhecatl

Zdroj: Gonzáles 1993, s. 172.

Tlahuizcalpantecuhtli

Transfigurace Quetzalcóatla („Opeřeného hada“)

Podle toltécké tradice byl Quetzalcóatl ztotožněn s vládařem nazývaným Ce Acatl Topiltzin („Jeden Třítina Náš Pán“), s nímž se pojí legenda o jeho odchodu na východ a očekávaném návratu, který nastane právě v roce *ce acatl* („jeden třítina“), kdy Topiltzin Quetzalcóatl převezme zpět svou moc. Moctezuma se patrně cítil osobně propojen s osudem Topiltzina Quetzalcóatla, neboť se zřejmě narodil v témže roce – *ce acatl*, tj. 1467, a Cortés se v Mexiku objevil přesně po uplynutí 52-letého cyklu aztéckého kalendáře – opět v roce *ce acatl*, tj. 1519.

Quetzalcóatl

Zdroj: Gonzáles 1993, s. 145.

A tu náš Cortés prostřednictvím tlumočnice doni Mariny řekl Montezumovi:

„Vaše Veličenstvo, jste velký pán a zasloužíte si být ještě větším; pohled na vaše město nás potěšil, a když už jsme tady, v tom vašem chrámu, prosím vás, abyste nám laskavě ukázal vaše bohy čili *teotly*.“

[... Montezuma] řekl, abychom vstoupili do jedné vížky a do místnosti podobné sálu, kde pod střížkami z nádherných prken stály dva jakési oltáře a na každém oltáři socha vysokého a tlustého obra; jedna z nich, ta po pravici, byla, jak nám pověděli, socha **Hutzilopochtliho**, jejich boha války; měla velice širokou tvář a obličej, oči pitvorné a děsné; lepidle, které v této zemi dělají z nějakých kořínků, měla na celém těle přilepeno tolik drahokamů, zlata, perel a perliček, že jich bylo plné celé tělo, i hlava; trup měl opásán jakýmsi velkými hady ze zlata a drahokamů; v jedné ruce držela luk a v druhé několik šípů. [...] Huitzilopochtli měl na krku několik tváří Indiánů a jejich srdcí, první ze stříbra a druhá ze zlata, se spoustou modrých drahokamů; bylo tam několik nádob s kadidlem, totiž s kopálovou pryskyřicí, a na nich tři srdce Indiánů, kteří byli toho dne obětováni; ta se teď pálila a dýmem z pryskyřice konali oběť. Stěny i podlaha té svatyně byly tak z kropeny a začerněny zaschlou krví, že všechno strašně páchlo.

Na druhé straně, po levici, stála, jak jsme viděli, velká socha, vysoká jako socha Huitzilopochtliho; měla obličej jako medvěd a svítící oči, udělané ze zrcadélek zvaných *tezcatly*, a na těle přilepené skvělé drahokamy stejně jako jejich Huitzilopochtli, neboť

Cortésova návštěva aztéckého chrámu (I-II)

oba, jak nám řekli, byli bratři a tenhle **Tezcatlipoca** byl bohem pekla a staral se o duše Mexičanů; na těle měl připásány postavičky malých ďáblíků s hadovitými ocasy; na stěnách bylo tolik zaschlé krve, i podlaha jí byla tak z kropena, že to ani na jatkách v Kastílii tak nepáchne. Předložili mu pět srdcí Indiánů obětovaných v ten den.

[...]

A náš kapitán řekl prostřednictvím tlumočnicka, jako by se vysmíval:

„Pane Montezumo, nevím, jak je možné, že tak veliký pán a moudrý muž, jako je Vaše Veličenstvo, se nedomyslel, že vaše modly nejsou žádní bohové, nýbrž zloduší, zvaní ďáblové; aby to Vaše Veličenstvo poznalo [...], prokažte mi laskavost: dovolte, abychm na vrchol této věže dali kříž, a v jedné části těchto svatyní, kde sídlí váš Huitzilopochtli a Tezcatlipoca, vystavíme stranou obraz Panny Marie [...] a uvidíte, jak se tyhle modly, které vás oklamaly, budou bát!“

Montezuma odvětil dost dotčeně [...]: „Pane Malinche [Cortési], kdybych byl věděl, že vyslovíš takovou urážku, jakou jsi teď vyřkl, byl bych ti své bohy neukázal. My je pokládáme za velice hodné, dávají nám zdraví, vodu, dobrou a časnou setbu a vítězství, kdykoli chceme, a musíme je uctívat a obětovat jim; žádám vás, abyste je dalšími slovy neuráželi.“

Bernal Díaz del Castillo, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*
(Pravdivá historie o dobývání Nového Španělska), kap. 92; 1568.
(Díaz del Castillo I, s. 273-274).

Bůh Huitzilopochtli
(„Kolibřík jihu“)

Původní kmenový bůh Aztéků spojovaný se sluncem a ohněm.
Codex Borbonicus 34 (Bibliothèque d'Assemblée nationale, Paříž).

Bůh Tezcatlipoca
(„Dýmající zrcadlo“)

Proměnlivý bůh noci a temnot. Jeho atributem je černé obsidiánové zrcadlo.
Codex Borgia (Bibliotheca Apostolica Vaticana, Vatikán).

Doporučená literatura:

- Todorov, Tzvetan (1996): *Dobytí Ameriky: Problém druhého*, Praha: Mladá fronta.

Bibliografie

Použité zdroje:

- Cortés, Hernán (2000): *Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu*, (Capricorn 3), Praha: Argo.
- Díaz del Castillo, Bernal (1980): *Pravdivá historie dobývání Mexika I-II*, (Živá díla minulosti 89), Praha: Odeon.
- Domenici, Davide (2008): *Aztékové: Poklady starobylých civilizací*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub.
- González Torrres, Yolotl (1993): *Diccionario de Mitología y Religión de Mesoamérica*, México: Ediciones Larousse.
- Hordern, Nicholas (1987): „Bůh, zlato a sláva“, in: Nicholas Hordern – Simon Dresner – Martin Hillman, *Nový svět*, Praha: Albatros, 4-181.
- León-Portilla, Miguel (2013): *Conquista pohledem poražených: Vyprávění indiánů o dobytí Mexika*, Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Longhenová, Maria (1998): *Mexiko: Dějiny a kultura Mayů, Aztéků a dalších předkolumbovských národů*, Praha: REBO Productions.
- Miller, Mary – Karl Taube (1993): *An Illustrated Dictionary of The Gods and Symbols of Ancient Mexico and the Maya*, London: Thames & Hudson.
- Prescott, William Hickling (1956): *Dějiny dobytí Mexika*, Praha: Orbis.
- Sheppoardová, Barbara (1993): *Aztékové: Říše krve a lesku*, Bratislava: Gemini.
- Slavík, Ivan (1969): *Sláva a pád Tenočtitlanu: Dobytí Mexika očima poražených*, (Živá díla minulosti 59), Praha: Odeon.
- Todorov, Tzvetan (1996): *Dobytí Ameriky: Problém druhého*, Praha: Mladá fronta.